

**ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ
З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
СПЕЦКУРСУ “СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ІНТЕГРУВАННЯ
ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ
МОЖЛИВОСТЯМИ В СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ”**

А н н о т а ц и я

В статтє раскрываються особенности подготовки социальных педагогов и социальных работников с людьми с функциональными ограничениями в процессе изучения спецкурса “Социально-педагогическая интеграция людей с функциональными ограничениями в социальную среду”.

Кожна держава відповідно до рівня свого розвитку, пріоритетів та можливостей формує соціальну та економічну політику щодо захисту прав та інтересів осіб з фізичними чи розумовими вадами. В той же час сучасний розвиток українського суспільства характеризується посиленням уваги до проблем осіб з функціональними обмеженнями, здатних повноцінно сприймати, розуміти та примножувати матеріальні і духовні цінності.

Сьогодні серед актуальних проблем становлення особистості особливо відчутними і гострими є питання, пов'язані із інтеграцією молодих інвалідів в соціальне середовище. Науковці намагаються дослідити це явище в теоретичному плані, визначити його суттєві ознаки та закономірності розвитку, виявити чинники та розкрити соціально-педагогічні умови, що впливають на процес розвитку та інтегрування молодих інвалідів у соціальне середовище. Поряд із помітними напрацюваннями і здобутками вітчизняних і зарубіжних вчених проблема інтегрування молодих інвалідів ще залишається недостатньо вивченою. Це спонукає науковців і практиків до подальшого теоретичного осмислення даної проблеми та прийняття дієвих рішень, які б сприяли оптимізації соціально-педагогічного інтегрування інвалідів. Реалізація процесу інтегрування інвалідів у соціальне середовище закладами системи соціального обслуговування населення різних форм власності має важливе незаперечне значення як для розробки теоретичних основ соціальної політики, так і практичного здійснення соціальної роботи у плані надання допомоги та підтримки різних соціальних груп інвалідів.

В Україні проблема інтегрування людей з функціональними обмеженнями є досить актуальною, передусім, це стосується молоді з сенсорними чи руховими порушеннями. Сьогодні наше суспільство ще не готове сприймати їх як рівних. Внаслідок цього з'являється суперечність між необхідністю подолання соціальної

ізоляції молоді з функціональними обмеженнями та відсутністю відповідних психологічних і соціально-педагогічних умов, необхідних для їх функціонування та життєдіяльності. Йдеться, перш за все, про створення системи забезпечення, що сприяє ефективного соціального інтегрування саме цієї категорії осіб.

Проблема оптимальної інтеграції в суспільство осіб з функціональними обмеженнями в контексті сучасної соціокультурної ситуації передбачає особливу актуальність і стає найважливішою турботою різних соціальних інститутів і держави в цілому. Проте в даний час склалася ситуація, коли лише незначна частина осіб з відхиленнями в розвитку може більш-менш успішно інтегруватися в суспільство. Систему корекційної роботи при такій ситуації слід визнати малоефективною.

Серед найістотніших чинників, що визначають успішність інтеграційного процесу, можна назвати готовність суспільства розуміти і розділяти особисті проблеми осіб з функціональними обмеженнями, умови сімейного виховання, організацію і якість освіти інвалідів, стабільність державних гарантій матеріального забезпечення і соціального захисту осіб з функціональними обмеженнями.

Аналіз факторів, що обумовили ефективність соціального інтегрування інвалідів у суспільство, показує, що завдання навчання, виховання, профорієнтації в даний час ставляться і існують деякі державні варіанти їх рішення. Проте інша сторона інтеграційного процесу – відношення суспільства і його готовність до адекватного сприйняття даної категорії осіб залишається практично не вирішеною.

Відношення суспільства до інвалідів визначається певними рядом факторів. Це і рівень економічного, політичного, етичного, релігійного розвитку суспільства, і стан освіти, охорони здоров'я, науки і культури.

В даний час в суспільстві склався достатньо стійкий негативний стереотип сприйняття осіб з відхиленнями в розвитку, як про людей з функціональними обмеженнями, що визначає необхідність цілеспрямованої роботи по формуванню адекватного сприйняття даної категорії осіб. Розробка і реалізація програм з соціального інтегрування осіб з функціональними обмеженнями змушує вносити корективи в професійну діяльність багатьох фахівців і, зокрема, фахівців з соціальної роботи.

Аналіз психологічної, соціально-педагогічної, медичної, соціологічної літератури, літератури з соціальної роботи свідчить про наполегливі пошуки вченими і практиками умов і механізмів соціально-педагогічного інтегрування осіб з функціональними обмеженнями у соціальне середовище.

Так, дослідженням проблеми соціального інтегрування інвалідів займалися Т. С. Зикова, В. В. Коркунов, В. В. Лебединський, Е. Г. Речицкая, І. В. Цукерман. Ширше розкрили зміст, форми, види, умови, проблеми інтеграції інвалідів у соціальне

середовище в дослідженнях В. П. Гудоніса, Т. А. Добровольської, Є. І. Леонгарда, А. Й. Капської, В. Г. Петрової, Л. М. Шипіциной, Н. Д. Шматко [3].

У психології та соціальній психології достатньо широке висвітлення знайшли специфічні потреби інвалідів, механізми психологічної та соціально-психологічної адаптації інваліда до соціальної дійсності. Тут ми спиралися на праці А. Маслоу, М. Шевандрина, Є. Рогова, А. Реана, Л. Виготського та інших.

У сучасній соціально-педагогічній літературі та працях з соціальної роботи спостерігаємо розвиток проблеми соціальної роботи людей з функціональними обмеженнями, сучасних концепцій соціалізації інвалідів, обґрунтування різних технологій, моделей, проектів роботи з такими людьми на державному, регіональному, місцевому рівнях та в громаді. Провідними для нашого дослідження стали ідеї, розроблені в працях Р. Кравченко, Л. Гончар, А. Капської, О. Безпалько, Р. Вайноли, Л. Борщевської, Л. Зібрової, І. Іванової, Л. Нижника, О. Сагірової, К. Журавель, О. Холостової, С. Толстоухової, Л. Шипіциной та багатьох інших [1; 2].

Аналіз праць зазначених вище вчених показав, з одного боку, необхідність комплексного вирішення проблем інвалідів, особливо тих, хто проживає в сім'ї, а з іншого – відсутність науково обґрунтованих механізмів взаємодії соціального педагога / соціального працівника і громади із сім'єю, де проживає людина з функціональними обмеженнями [4].

Таким чином, процес професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників до процесу інтегрування людей з функціональними обмеженнями потребує спеціального дослідження.

Мета нашої статті – розкрити особливості процесу підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з людьми з функціональними обмеженнями у процесі вивчення спецкурсу “Соціально-педагогічне інтегрування людей з обмеженими функціональними можливостями в соціальне середовище”.

На наш погляд, процес підготовки фахівців до процесу інтегрування людей з функціональними обмеженнями буде успішним, якщо він буде організований як педагогічна система, компоненти якої у своїй сукупності забезпечать ефективність змісту, форм і методів навчання соціальних педагогів та соціальних працівників [3].

Система підготовки фахівців соціальної сфери з організації процесу інтегрування людей з функціональними обмеженнями передбачає удосконалення дидактичного підґрунтя її форм і методів.

Для ефективності впровадження в навчальний процес системи підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників доцільне впровадження спецкурсу “Соціально-педагогічне інтегрування людей з обмеженими функціональними можливостями в соціальне середовище”. Спецкурс призначений для ознайомлення студентів спеціальностей “Соціальна педагогіка” та “Соціальна робота” із діючою в

Україні системою надання послуг та розкриває теоретичні засади сучасних підходів до організації соціально-педагогічної роботи з людьми з обмеженими функціональними можливостями та їх родинами у громаді.

Спецкурс виконує інтегративні функції, реорганізовує простір дисциплін гуманітарного, фундаментального циклів і стає, таким чином, підґрунтям продуктивного вивчення спеціальних дисциплін майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників.

Розроблений спецкурс спрямований на розкриття сучасних концептуальних імперативів щодо соціально-педагогічної роботи з людьми з обмеженими функціональними можливостями та підготовки соціальних педагогів / соціальних працівників до практичної діяльності.

Навчальний курс базується на міждисциплінарному підході в соціально-педагогічній роботі та побудований з урахуванням професійної, методичної, особистої компетенції фахівця.

Зміст спецкурсу представлено одним модулем, який поєднує теоретичну підготовку і формування практичних навичок у студентів.

Спецкурс “Соціально-педагогічна інтеграція людей з обмеженими функціональними можливостями в соціальне середовище”, направлений на систематизацію отриманих теоретичних знань з медико-соціальних і психолого-педагогічних проблем осіб з відхиленнями в розвитку в курсах корекційної і спеціальної педагогіки, спеціальної психології, технології соціальної роботи, має **завдання:**

– сформувати гуманістично-орієнтований професійний світогляд майбутнього фахівця з соціальної роботи, що розуміє і приймає проблеми осіб з відхиленнями в розвитку і сприяє вирішенню цих проблем;

– сформувати цілісне і ціннісне відношення до історичної спадщини в сфері соціальної підтримки осіб з відхиленнями в розвитку в контексті світового цивілізованого процесу;

– розкрити актуальну проблематику сучасних моделей соціального інтегрування інвалідів, і визначити основи професійної діяльності соціального педагога/соціального працівника.

– ознайомити студентів із чинною в Україні класифікацією людей з функціональними обмеженнями та критеріями надання статусу інваліда особі;

– проаналізувати нормативно-правову базу державної допомоги інвалідам та їхнім родинам, зіставити конституційні гарантії громадянських прав з текстами підзаконних актів, що регламентують механізм їхньої реалізації;

– ознайомити студентів із базовими міжнародними документами стосовно прав інвалідів і стандартів соціальної допомоги, спонукати до зіставлення цих стандартів із державними гарантіями у нашій державі;

– дати студентам уявлення про державну допомогу в закладах системи соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я та соціальних служб для молоді;

– проаналізувати особливі потреби інвалідів, а також принципи надання комплексної допомоги у громаді, орієнтованої на потреби конкретного клієнта; навчити визначати пріоритетність потреб конкретного клієнта при оцінюванні та складанні плану втручання за умови обмежених ресурсів, консолідувати ресурси громади для максимально можливого задоволення потреб окремого клієнта та його родини;

– ознайомити студентів з принципами визначення функцій соціального педагога та соціального працівника при роботі мультидисциплінарної команди агенції, що працює у громаді, а також нагадати про методи, які застосовуються в такій роботі.

Відповідно до даних завдань визначена **мета спецкурсу**:

– інтегрувати теоретичні знання про осіб з обмеженими функціональними можливостями, відпрацювати практичні навички спілкування з ними на основі визнання їх повноправними і рівноцінними членами суспільства;

– сформувані у студентів потребу в свідомому включенні та підтримці соціального інтегрування інвалідів в структуру власної професійної діяльності;

– відпрацювати навички моделювання авторської системи підтримки соціального інтегрування інвалідів, як сукупність заходів з організації оптимальної взаємодії між інвалідами і здоровими людьми;

– апробувати власну систему роботи по формуванню адекватного сприйняття інвалідів в ході виробничої і стажерської практики.

Вивчення курсу передбачає формування у студентів **знань** :

– законодавчі акти щодо соціальної роботи з інвалідами;

– психологічні та соціально-педагогічні особливості осіб з обмеженими функціональними можливостями;

– методи та форми профілактично-корекційної, лікувально-оздоровчої та реабілітаційної роботи із інвалідами;

– критерії надання статусу інваліда;

– основні положення нормативно-правових актів, що визначають принципи надання державної допомоги інвалідам та їхнім родинам;

– основні положення базових міжнародних документів стосовно прав інвалідів і принципів надання соціальної допомоги цій групі клієнтів;

– принципи надання державної допомоги інвалідам у закладах системи соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я та соціальних служб для молоді;

- особливості потреб інвалідів;
- складові комплексної допомоги у громаді, орієнтованої на потреби конкретного клієнта;
- пріоритетність потреб конкретного клієнта при оцінюванні та складанні плану втручання за умови обмежених ресурсів;
- принципи активізації ресурсів громади для максимально можливого задоволення потреб окремого клієнта та його родини;
- зміст функцій соціального педагога та соціального працівника при роботі у складі мультидисциплінарної команди агенції, що працює з інвалідами в громаді;
- методи, які застосовуються при роботі з інвалідом та його родиною в громаді.

На основі цих знань повинні бути сформовані **уміння**:

- користуватися набутими теоретичними знаннями та застосовувати їх у практичній роботі;
- користуватися окремими психодіагностичними та соціально-педагогічними методами вивчення особистості клієнтів;
- спонукати людину до позитивних змін в її житті;
- встановлювати доцільні стосунки з клієнтами, враховуючи їхні вікові та індивідуальні особливості;
- виявляти і оцінювати актуальні проблеми людей, що належать до спеціальних груп клієнтів, і допомагати у їх розв'язанні;
- проводити консультації;
- організовувати соціально-педагогічні заходи;
- проводити різні форми індивідуальної роботи;
- оцінювати результати власної діяльності і робити прогноз на майбутнє.
- проведення інтерв'ювання інваліда та його родича / опікуна;
- проводити аналізу потреб клієнта та його родини;
- складання плану втручання за умов обмежених ресурсів;
- консолідації ресурсів громади для максимально можливого задоволення потреб клієнта та його родини;
- роботи в команді сервісної агенції для інвалідів;
- складати посадові обов'язки соціального педагога / соціального працівника, який надає допомогу інвалідам та їхнім родинам за місцем проживання в державних і недержавних агенціях;
- проводити підбір та застосування ефективних методів роботи для максимально можливого задоволення потреб клієнта за умов роботи у конкретній агенції.

До особливостей викладання спецкурсу варто віднести гнучку освітню технологію, що включає різні форми й методи навчання. Так, студенти не тільки мають можливість слухати лекції, а й одержати їх в електронному варіанті, який містить теми лекцій, їх зміст, поділений на розділи, цілі та завдання, методичні рекомендації до вивчення розділів, питання до самоконтролю, висновки, основну і додаткову літературу.

Заняття спецкурсу проводяться у вигляді дискусій, роботи з текстами, ситуативних задач. З метою активізації навчальної діяльності студентів, розвитку аналітичних здібностей, уміння працювати в групі використовується метод аналізу конкретних ситуацій, який дозволяє виконувати діагностичну функцію, проектує засоби, необхідні для перевірки припущення й досягнення прогнозованого результату, оцінює й формує нові завдання. Аналіз конкретної ситуації включає такі етапи, як: самостійне ознайомлення студентів з інформацією, що викладена в описі ситуації; індивідуальний аналіз подій, фактів, інших даних, представлених у конкретній ситуації; робота в підгрупах для визначення того, що має бути змінено, розробка варіантів вирішення проблеми, обговорення переваг та недоліків запропонованих рішень; презентація творчими підгрупами своєї роботи та обговорення на рівні всієї групи; підведення підсумків роботи. Поетапна робота студентів над конкретною ситуацією дозволяє їм чітко зрозуміти особливості соціально-педагогічної роботи з інвалідами [5].

Спецкурс містить завдання для самостійної роботи студентів, які спрямовані на формування у майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників здатності до самостійної діяльності, творчий підхід до розв'язання різноманітних проблем у роботі з інвалідами, прагнення до самовдосконалення, самоосвіти.

Якісним показником засвоєння курсу, набуття студентами необхідних знань, умінь та навичок є складання плану інтегрування осіб з функціональними обмеженнями у соціальне середовище. План втручання повинен відповідати певним вимогам, а саме: *первинне оцінювання* (основна проблема клієнта; опис (особиста ідентифікація); відомості про життя (житлові умови, професійна та фінансова ситуація, сімейна, соціальна ситуація та підтримка, інтереси, захоплення, уподобання, правова ситуація); *спільне формулювання проблеми*; *планування втручання* (мета та завдання), *виконання плану втручання* (план роботи); *кінцеве оцінювання* (очікувані результати). Усі форми роботи студентів оцінюються у відповідності до критеріїв модульно-рейтингової системи навчання.

Таким чином, підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з інвалідами може бути здійснена через впровадження в навчальний процес спецкурсу, який сприяє підвищенню професійної компетенції майбутніх фахівців щодо вирішення проблем інтегрування людей з функціональними обмеженнями у соціальне середовище.

Л і т е р а т у р а :

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Тези доповідей. – К., Видавництво Університет “Україна”, 2005. – 600 с.
2. *Альошина Т.* Песимістична трагедія // Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. Збірник теоретичних та методичних матеріалів для працівників соціальних служб для молоді / Упорядники І. Д. Зверева та інш. – К.: А.Л.Д., 1995.
3. *Добровольская Т. А., Шакалина Н. Б.* Социально-психологические особенности взаимоотношений инвалидов и здоровых // Социологические исследования. – М.: Наука, № 1, 1993. – С. 62-66.
4. Интеграция ребенка-инвалида в среду здоровых сверстников как метод социальной адаптации // Дефектология. – 1997. – К 5. – С. 21-25
5. Комплексна реабілітація інвалідів: Учеб.пособие для студ. высш. учеб. Заведений / Т. В. Зозуля, Е. Г. Свистунова, В. В. Чешихина и др.; Под ред. Т. В. Зозули. – М.: Издательский центр “Аркадия”, 2005. – 304 с.
6. *Карпенко О. Г.* Професійне становлення соціального працівника: Навчально-методичний посібник. – К.: ДЦССМ, 2004. – 164 с. – С. 15-17.

Тищенко Л. В.

**ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ІЗ СТАРШОКЛАСНИКАМИ**

А н о т а ц і я

У статті розкрито сутність, структуру та критерії сформованості психологічної готовності студентів до профорієнтаційної роботи із старшокласниками.

Згідно “Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається” (затв. Мінюстом України 03.07.95 р. № 198/734) профорієнтаційну роботу у навчально-виховних закладах повинні здійснювати практичні психологи, соціальні педагоги, вчителі-предметники, класні керівники, викладачі, майстри виробничого навчання, вихователі, керівники гуртків, бібліотекарі, методисти, медичні працівники. Проте ця робота у більшості шкіл здійснюється формально.

Не так просто вплітати в канву навчального матеріалу профінформацію, вирішувати завдання профорієнтації, особливо при відсутності спеціальної психолого-педагогічної підготовки з основ профорієнтаційної роботи в школі. Уже із студентської лави у майбутніх соціальних педагогів проявляється дефіцит знань, які будуть їм необхідні у повсякденній роботі. Якість підготовки психолого-педагогічних кадрів залежить не тільки від орієнтації студентів на професію соціального працівника, але і від наближення їх до сучасних вимог професійної діяльності [1].